

Motion till riksdagen 2005/06:K369

av **Tuve Skånberg och Mikael Oscarsson (kd)**

Värdekommission

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförts om åtgärder för att stärka den etiska medvetenheten.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförts om en brett sammansatt nationell värdekommission.

Motivering

Fusk, fiffel och mygel gör samhället sårbart. Hela samhället vinner på att dess medborgare samarbetar, men om vi inte litar på att andra drar sitt strå till stacken vill vi inte samarbeta själva. Tillit och socialt kapital är nödvändigt för såväl samhällets ekonomi som demokrati. Detta är något av kontentan av den internationella tvärvetenskapliga forskningen kring det sociala kapitalet och vad som skapar tilliten i ett samhälle som presenterades vid en konferens arrangerad av Krisberedskapsmyndigheten och Göteborgs universitet våren 2004. Även om tilliten är hög i Sverige är det inget man kan slå sig till ro med, menade professor Bo Rothstein, en av konferensens talare: "Det är svårt att förutse en vändning och en sådan kan komma snabbt om och när det väl händer. Det är som en bil som väger på krönet av ett stup, om den väl faller går det fort utför." (Källa: Krisberedskapsmyndigheten.se)

I Dagens Nyheter, 29 januari 1992, löd rubriken på en stor artikel: "Ärliga svenskar stjal för miljarder, våra arbetsplatser står i centrum för en etisk uppluckring över klassgränserna." I denna artikel återgavs ett konstaterande av Fred Larsered, chef för Stöldskyddsföreningen. Han sade: "Allvarligast är den allmänna uppluckringen när det gäller vad som är mitt och ditt. Etiken har sjunkit de senaste 10–15 åren därför att det har uppdagats så mycket fiffel bland högt uppsatta människor." Vi kan alla ur minnet återkalla rubriker om ungdomsförbund, politiker och fackföreningsbossar som fuskar med sina kontokort, besöker nattklubbar och dricker sprit på skattebetalarnas bekostnad, eller näringslivets toppar med fabulösa fallskärmar eller inblandade i

Fel! Okänt namn på

sexskandaler. Den ekonomiska brottsligheten växer okontrollerat. Och sedan artikeln 1992 har utvecklingen gått mot mer fiffel, inte mindre.

68-revolutionen

Hur har det blivit så här? Ända in på 1950- och 1960-talen var nyheter som dessa otänkbara. Den tidens samhällstoppar bars av andra värden och en annan personlig moral. Ett slående exempel är hur Aina, Tage Erlanders hustru, vid makens bortgång gick upp till Regeringskansliet och lämnade tillbaka makens pennor på vilka det stod ”Tillhör statsverket”. På en generation, sedan 68-revolutionen med dess uppror mot fasta normer och värden, har det etiska klimatet i vårt samhälle drastiskt förändrats. Vad saknar de politiker som regerar i dag jämfört med Tage Erlander och hans samtida? Själv berättade Tage Erlander om föräldrarnas fostran, söndagsskolans betydelse och om den solidaritet som folkhögskolan skapade. Inte att förglömma ingick katekesen i folkskolans lärobok ända fram till 1919 då Tage Erlander var 18 år. Generationen efter 1968 har däremot vuxit upp i en tid där genom avkristningen samhällets normbildande förmåga varit svag.

Etik och marknadsekonomi

Anledningen till att de västliga demokratierna har varit så ekonomiskt framgångsrika finns inte i marknadsekonomi allena utan i marknadsekonomi baserad på socialt ansvar och hederlighet. Marknadsekonomins fader Adam Smith, som var bland de första att formulera genomgripande idéer om avreglerade marknader och frihandel, framhöll i bland annat ”The Wealth of Nations” (1776) den absoluta nödvändigheten av att koppla ihop marknadsekonomi med etik. Han insåg att egennytta som är marknadens drivkraft lätt kunde urarta, men han pekade på två återhållande krafter med vilkas hjälp marknadsekonomi trots allt skulle fungera. Den ena är kristendomen med dess moraliska bud om den svages rätt, och den andra är vad Smith kallar det allmänna ogillandet. Om någon använder moraliskt osjysta metoder på marknadens tävlingsbana kommer han att få skämmas inför kolleger och vänner. Och när varken den ena eller den andra fungerar återhållande mot oärlighet återstår bara lagstiftning som med fruktan för straff tvingar tillbaka ett oärligt beteende. Och som redan den romerske statsmannen Tacitus kunde konstatera: ”Ju mer fördärvad en nation är, dess fler är lagarna.”

Modern ekonomisk forskning har bekräftat Adam Smiths teorier om etikens betydelse. 1991 års nobelpristagare i ekonomi, Ronald Coase, har i sina arbeten lyft fram transaktionskostnadernas betydelse för ekonomins funktion och effektivitet. Med transaktionskostnader menas t.ex. sök- och informationskostnader, förhandlings- och beslutskostnader samt kontroll- och genomförandekostnader. Det är helt enkelt vad kostnaden blir för en vara, utöver de

direkta produktionskostnaderna. När en affär ska göras, oavsett om det handlar om en avancerad upphandling eller matinköp i kvartersbutiken, krävs vissa arrangemang för att affären ska genomföras. Ett enkelt exempel är kunden som betalar med kreditkort. För att affärsinnehavaren ska kunna lita på att han får sina pengar kräver han en omfattande kontrollapparat från kreditkortsföretaget samtidigt som han själv lägger ned en hel del arbete på kontroll och redovisning. Detta är en transaktionskostnad som självklart driver upp priset på varorna. Likaså uppstår sådana kostnader när större affärer görs upp. Då ska advokater in i bilden för att garantera att alla eventualiteter är förutsedda och att parterna klarar en process i en domstol om så skulle behövas. Alla inser att om alla eventuella problem som kan tänkas dyka upp i en affärsrelation ska regleras i civilrättsliga avtal tvingar det fram en enorm pappersexercis, många arbetsuppgifter för juristkåren och enorma kostnader i både tid och pengar. Traditionellt har avtal gjorts med ganska tunna formella dokument och till och med hedersord ibland. Och det har inte nödvändigtvis varit en nackdel. Ett land som kan hålla i gång ekonomin utan ett berg av skrivna avtal och dokument har en konkurrensfördel. Men det förutsätter en hög affäretik, något som den svenske affärsmannen har framhållit som sin främsta egenskap.

Förlusten av hederligheten

Under den senaste generationen har förlusten av hederligheten som ideal skapat samhällsekonomiska förluster. Dessa förluster måste bäras av alla i samhället genom att försäkringsbolagen tvingas ta ut högre premier för att bland annat täcka ökade stölder och bedrägerier, och bankerna måste ta ut högre räntesatser för att bland annat täcka alla kreditförluster som uppstår genom illegala konkurser. Vidare måste företag ta högre priser för att bland annat täcka svinn och stöld, och slutligen går en stor del av våra skatter åt för att ge polis och rättsväsende högre anslag. En uppskattning gör gällande att våra skatter kunde sänkas med hälften om alla deklarerade ärligt. Vad är då att göra inför den hotande etiska samhällskonkursen, och vad kan göras för att stärka den ekonomiska etiken? Vi måste i botten göra upp med 68-revolutionens uppror mot fasta värden och värderingar. Skolan behöver återfå sin värdeöverförande funktion, liksom i Tage Erlanders ungdom, om också med andra redskap än katekesen. I gällande läroplan (Lpo 94) stadgas: "Skolan har en viktig uppgift när det gäller att förmedla och hos eleverna förankra de värden som vårt samhällsliv vilar på. Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan ska gestalta och förmedla. I överensstämmelse med den etik som förvaltas av kristen tradition och västerländsk humanism sker detta genom individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande."

Efter ett årtionde är det dags att utvärdera hur läroplanens uppfordrande ord implementerats i skolans vardag och vad som kan göras för att förstärka

Fel! Okänt namn på

skolans värdeöverförande funktion. Familjens fostrande betydelse, där föräldrarna får tid och mandat att ge sina barn kärlek och uppfostran, måste återupprättas. Det behövs en återupptäckt av den klassiska kristna etiken som gav tidigare generationer en inre etisk kompass, en inbyggd, intuitiv känsla för rätt och fel – ett vaket samvete, om man så vill. Småbarnsföräldrarna behöver ett vårdnadsbidrag för att de ska kunna välja en barnomsorg som ger dem mer tid med barnen. Det behövs mer resurser till familjerådgivning för att rädda familjer i kris. Skrivningarna i skolans läroplan om värdegrunden måste förverkligas.

Regeringen bör återkomma till riksdagen med förslag om en brett sammansatt nationell värdekommission med uppgiften att belysa frågor av denna art och föreslå konkreta åtgärder för att stärka den ekonomiska etiken.

Stockholm den 4 oktober 2005

Tuve Skånberg (kd)

Mikael Oscarsson (kd)